

1979 – בג"ץ "אלון-מורה"

מאת: סגן ירדן חבר, קצינת ייעוץ במדור טרור, מחלקת היועץ המשפטי לאזור יהודה ושומרון

בשנת 1979 הגישו עזאת דויקאת ושישה עשר פלסטינים נוספים עתירה לבג"ץ כנגד הקמת היישוב "אלון מורה" על אדמות פרטיות בבעלותם הסמוכות לעיר שכם. "אלון מורה" הוקם, כיישובים אחרים, בשטח שנתפס מכוח צו שהוצא על ידי מפקד כוחות צה"ל באיו"ש בשל צרכי ביטחון – אך בעניינו ולראשונה, התקבלה עתירת בעלי הקרקעות, באופן שהוביל לשינוי מדיניות בכל הנוגע להקמת יישובים ישראלים באזור יהודה ושומרון ולמיצוב חדש של זכות הקניין באזור זה.

רקע עובדתי

במהלך שנות השבעים הוקמו ביהודה ושומרון מספר יישובים ישראלים על אדמות פרטיות פלסטיניות בשטחים שנתפסו מכוח צווים שהוצאו על ידי מפקדים צבאיים בשל צרכי ביטחון. פרקטיקה זו נשענה על תפישה, לפיה הקמת יישוב אזרחי מסייעת במישור הצבאי להגנה המרחבית בסביבת היישוב. הפרקטיקה הועמדה לבחינת בג"ץ במספר מקרים עד אותה עת, ואושרה על ידו.

ביום 7 ביוני 1979, בשעות הבוקר, החלו אזרחים ישראלים בסיועו של צה"ל בהקמת היישוב "אלון מורה" על אדמות בבעלות פרטית פלסטינית בגבעה הסמוכה לשכם. יומיים קודם לכן, חתם תא"ל בנימין בן אליעזר, מפקד אזור יהודה ושומרון דאז, על צו בטחוני שתופס את אדמות אלו לצרכים צבאיים. הודעה על כך נמסרה לבעלי הקרקעות בבוקרו של יום תחילת העבודות בקרקעותיהם.

ההליך המשפטי

ביום 14 ביוני 1979 הגישו בעלי חלק מהאדמות אשר נתפסו בצו עתירה לבג"ץ.

העתירה התמקדה בשאלת חוקיות הקמת יישוב ישראלי אזרחי על אדמה בבעלות פלסטינית פרטית, מכוח צרכים בטחוניים.

בעלי האדמות הפלסטינים טענו כי הדבר מנוגד למשפט הבינלאומי וכי צרכים ביטחוניים - צבאיים אינם יכולים להצדיק הקמת יישוב אזרחי. לצורך חיזוק עמדתם הם הגישו חוות דעת מקצועית של הרמטכ"ל לשעבר רא"ל (מיל') חיים בר לב ושל האלוף

ידיעה עיתונאית בקשר להליך בבג"ץ, עיתון "דבר", 25 בנובמבר 1979

(מיל') מתתיהו פלד, שסברו כי הקמת היישוב "אלון מורה" אינה תורמת לביטחונה של ישראל. מנגד, פרקליט המדינה דאז, גבריאל בך, טען, כי הקמת היישוב נעשתה מטעמים ביטחוניים שנתמכו על ידי הרמטכ"ל דאז ואף אושרו על-ידי הממשלה.

ביום 22 באוקטובר 1979 פסק בג"ץ בהרכב של חמישה שופטים, בראשות ממלא-מקום נשיא בית-המשפט העליון (כתוארו אז), לנדוי, פה אחד, כי הצו הביטחוני של המפקד הצבאי להקמת היישוב "אלון מורה" בטל וכי על המדינה לפנות את המתיישבים הישראלים מאדמות הפלסטינים.

בג"ץ חזר וקבע, כפי שעשה בפסקי דין קודמים, כי בהתאם לדין הבין לאומי ניתן להקים יישוב ישראלי על אדמות פרטיות פלסטיניות כל עוד הדבר נעשה בשל צרכים ביטחוניים של צה"ל. אבל, יש להראות כי הצרכים הביטחוניים היו המטרה הדומיננטית של הקמת היישוב ולא נימוקים

אחרים. בענייניו של היישוב "אלון מורה" בג"ץ לא השתכנע שהצרכים הביטחוניים היו המטרה הדומיננטית.

חשיבות הפרשה

בג"ץ "אלון מורה" היווה קו פרשת מים בנוגע לדרך בה הוקמו יישובים ישראלים באזור יהודה ושומרון. מעבר לכך, פסק הדין ביסס את חשיבות השמירה על זכות הקניין של הפרט באזור ואת הצורך של צה"ל להישמר מעירוב שיקולים שאינם צבאיים בשיקולים המנחים אותו.

בעקבות פסק הדין התקבלה ביום 11 בנובמבר 1979 החלטת ממשלה מס' 145 "להרחיב את ההתנחלות ביהודה ושומרון בקעת הירדן... על קרקע שבבעלות המדינה". בהתאם להנחיות הדרג המדיני, פעלו מנהלת המחלקה האזרחית דאז בפרקליטות המדינה, הגב' פליאה אלבק ז"ל, יחד עם נציגי המנהל האזרחי והייעוץ המשפטי של הפרקליטות הצבאית לאתר אדמות שלפי דיני הקניין באזור מהוות אדמות מדינה. אדמות אלו הוכרזו באופן פומבי כאדמות מדינה וניתנה לפלסטינים אפשרות להגיש ערר כנגד הכרזה זו.

היישוב "אלון-מורה" במיקומו החדש – הר כביר
צלם: חנניה הרמן, לשכת העיתונות הממשלתית

מדוע בחרתי בנושא?

כחלק מתפקידי כקצינת ייעוץ במחלקת היועץ המשפטי לאזור יהודה ושומרון אני נדרשת לייעץ משפטית למפקדים בנוגע להפעלת סמכויותיהם הביטחוניות ולגבולות הצרכים הצבאיים, כאשר מנגד עומדת אפשרות של פגיעה ברכוש הפרט. פרשת "אלון מורה" היא פרשה היסטורית מכוננת שעוררה דיון סוער בחברה הישראלית. בנוסף, הפרשה מלמדת גם כיום על הצורך לשמור על "ניקיון" השיקולים הביטחוניים של המפקד הצבאי.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- בג"ץ 390/79, דויקאת ואח' נ' ממשלת ישראל ואח' ;
- בג"ץ 606/78, איוב ואח' נ' שר הביטחון ואח' ;
- בג"ץ 302/72, אבו חילו ואח' נ' ממשלת ישראל ואח' ;
- פרופ' אייל זמיר, "אדמות המדינה ביהודה ושמרון: סקירה משפטית", מכון ירושלים לחקר ישראל (1985).